Valtioneuvoston kanslia **Muistio**
Neuvotteleva virkamies Assi Salminen 20.5.2020

TASAVALLAN PRESIDENTIN ASETUS ARVONIMISTÄ ANNETUN TASAVALLAN PRESIDENTIN ASETUKSEN MUUTTAMISESTA

1 Johdanto

Tasavallan presidentin arvonimistä antamaan asetukseen (381/2000, jäljempänä arvonimiasetus) ehdotetaan tehtäväksi muutoksia, jotka johtuvat muussa lainsäädännössä tapahtuneista muutoksista ja käytännössä ilmenneistä sääntelyn täsmentämisen tarpeista.

Arvonimiasetus on tullut voimaan 1.5.2000. Asetusta on muutettu useita kertoja. Viimeksi sitä on muutettu vuonna 2017 (615/2017), jolloin sen liitettä muutettiin. Asetus on annettu julkisen arvonannon osoituksista annetun lain (1215/1999) 1-3 §:n nojalla.

Julkisen arvonannon osoituksista annetun lain 2 §:n mukaan tasavallan presidentti päättää yksittäistä arvonimeä koskevasta asiasta, jollei päätöksen tekoa ole säädetty muun viranomaisten tehtäväksi. Tasavallan presidentti tekee päätöksen valtioneuvostossa ilman valtioneuvoston ratkaisuehdotusta.

Lain 2 §:n 1 momentin mukaan tasavallan presidentin asetuksella voidaan säätää arvonimistä samoin kuin tasavallan presidentin, valtioneuvoston tai valtion muun viranomaisen päätöksellä myönnettävistä muista julkisen arvonannon osoituksista, kuten kunniamerkeistä ja ansiomerkeistä, sekä niiden myöntämisen ja peruuttamisen edellytyksistä. Lain 3 §:n 1 momentin mukaan arvonimiä ja muita julkisen arvonannon osoituksia koskevien tasavallan presidentin päätösten valmistelua varten voi olla erityisiä toimielimiä. Niiden asettamisesta, kokoonpanosta ja tehtävistä voidaan säätää tasavallan presidentin asetuksella.

Julkisen arvonannon osoituksista annetun lain nojalla tasavallan presidentin myöntämistä arvonimistä ja menettelystä arvonimien myöntämisen yhteydessä on säädetty arvonimiasetuksessa, jota ehdotetaan nyt muutettavaksi.

2 Ehdotetut muutokset

1 § Soveltamisala

Asetuksen soveltamisalaa koskevaa säännöstä ehdotetaan muutettavaksi siten, että siinä todettaisiin asetusta sovellettavan niiden arvonimen myöntämiseen, jotka on lueteltu asetuksen liitteessä. Voimassaolevan asetuksen 2 §:n sisältö ehdotetaan siirrettäväksi asiallisesti 1 §:ään. Liitteessä luetellut arvonimet esitellään tasavallan presidentin päätettäviksi valtioneuvoston kansliasta. Voimassa olevasta asetuksesta ehdotetaan poistettavaksi viittaus valtioneuvoston ohjesääntöön, jossa ei enää säädetä toimivallasta arvonimien myöntämisessä.

Tasavallan presidentti myöntää lisäksi muita kuin arvonimiasetuksen liitteessä mainittuja arvonimiä. Ne esitellään muualta kuin valtioneuvoston kansliasta. Akateemikon arvonimen tasavallan presidentti myöntää Suomen Akatemian esityksestä Suomen Akatemiasta annetun lain (922/2009) nojalla. Taiteen akateemikon arvonimen tasavallan presidentti myöntää taideneuvoston esityksestä valtion taiteilija-apurahoista annetun lain (734/1969) nojalla.

2 § Arvonimet

Asetuksen 2 § ehdotetaan kumottavaksi siitä syystä, että säännöksen asiallinen sisältö siirretään asetuksen soveltamisalaa koskevaan 1 §:ään.

3 § Yleiset edellytykset ja rajoitukset arvonimen myöntämiselle

Asetuksen 3 §:ää ehdotetaan muutettavaksi niin, että arvonimen myöntämisen yleiseksi edellytykseksi lisättäisiin se, että arvonimen saaja on erityisen ansioitunut ja että hän soveltuu esitetyn arvonimen saajaksi. Hyvämaineisuus ja nuhteettomuus säilytettäisiin arvonimen myöntämisen edellytyksenä. Pykälään lisättäisiin säännös siitä, että arvonimen myöntämisen edellytyksiä arvioidaan kokonaisuutena ottaen huomioon arvonimihakemuksessa esitetyt seikat, saadut selvitykset ja muut tiedot.

Koska arvonimen myöntäminen on julkinen tunnustus kansalaiselle hänen yhteiskunnan hyväksi tekemästään työstä, on arvonimen myöntämisen edellytyksenä vakiintuneen käytännön mukaisesti pidetty sitä, että henkilö on ammatillisesti ja yhteiskunnallisesti erityisen ansioitunut. Arvonimiasetuksen säätämisen yhteydessä erityinen ansioituneisuus todettiin ainoastaan perusteluiden tasolla. Erityisen ansioituneisuuden katsotaan, kuten nykyisinkin, edellyttävän, että arvonimen saaja on menestynyt poikkeuksellisen hyvin omalla työ- tai virkaurallaan tai elämäntyössään muuten. Lisäksi asianomaisella edellytetään olevan yhteiskunnallisia ansioita. Ne voivat olla valtiollisia tai kunnallisia tai liittyä henkilön toimintaan esimerkiksi järjestöissä, vapaaehtoistyössä tai kirkon tai muun hengellisen työn piirissä. Myönnettävän arvonimen tulisi, jos mahdollista, kuvata henkilön elämäntyötä.

Harkittaessa soveltuvuutta arvonimen saajaksi otetaan huomioon aiempi julkinen palkitseminen: arvonimi voidaan lähtökohtaisesti myöntää aikaisintaan seitsemän vuoden kuluttua Suomen Valkoisen Ruusun, Suomen Leijonan tai Vapaudenristin ritarikunnan kunniamerkin myöntämisestä. Mainittu aikaraja ei ole ehdoton eikä sitä näin ollen voida pitää asetukseen nimenomaisesti kirjattavana arvonimen saamisen yleisenä edellytyksenä. Aikaraja vastaa ritarikuntien kunniamerkkien myöntämisessä soveltamaa käytäntöä.

Vakiintuneessa käytännössä on lisäksi pyritty välttämään arvonimen myöntämistä merkkipäivän yhteydessä, koska on nähty tarpeelliseksi korostaa arvonimen myöntämistä henkilön ansioiden perusteella. Arvonimeä ei pääsääntöisesti myönnetä sinä kalenterivuonna, jolloin henkilö täyttää tasavuosia.

Voimassa olevan asetuksen 3 §:n 1 momentin mukaan arvonimen saajan tulee olla hyvämainen ja nuhteeton. Esimerkiksi aikaisemmin tuomittu vapausrangaistus tai sakkorangaistus voi vaikuttaa arvonimen myöntämiseen. Arvio tehdään niillä tiedoilla, jotka ovat käytettävissä. Säännöksellä ei tarkoiteta, ettei henkilöllä saisi olla minkäänlaisia rangaistuksia. Huomiota kiinnitetään rangaistuksen ja rikosnimikkeen lisäksi myös siihen, milloin rangaistukset on tuomittu. Lisäksi henkilön hyvämaineisuuden ja nuhteettomuuden arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota ehdotetun arvonimen soveltuvuuteen.

Arvonimet on arvonimiasetuksen liitteessä jaettu 16 eri ryhmään ja arvonimestä suoritettava veron suuruus määräytyy sen perusteella, mihin ryhmään arvonimi kuuluu. Henkilön ansioituneisuutta arvioidaan myös suhteessa henkilölle haettuun arvonimeen ja siihen missä ryhmässä kyseinen arvonimi on.

Nyt ehdotetut lisäykset asetuksen 3 §:ään täsmentäisivät näin ollen säännöstasolla nykykäytäntöä arvonimien myöntämisen edellytysten arvioinnissa.

Voimassa olevan asetuksen 3 §:n 1 momentin mukaan arvonimen saajan hyvämaineisuuden ja nuhteettomuuden selvittämiseksi pyydetään rikosrekisterilain (770/1993) 4 a §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetut henkilöä koskevat tiedot. Asiallisesti tätä pyytämistä koskeva säännös ehdotetaan lisättäväksi muutettavaksi ehdotettuun 5 §:n 1 momenttiin, jossa säädettäisiin kokoavasti lausuntojen pyytämisestä. Sääntely salassa pidettävien tietojen saamisesta muilta viranomaisilta on tarkoitus lisäksi siirtää eduskuntalain tasoiseen säädökseen.

Ehdotetun pykälän 2 momentti vastaa voimassa olevan asetuksen 2 momenttia. Sen mukaan henkilö ei voi esittää itselleen arvonimeä.

Pääsääntöisesti myönnettävien arvonimien määrää ei ole rajoitettu. Ehdotetussa pykälän 3 momentissa säädettäisiin jatkossakin siitä, että arkkiatrin arvonimi voisi olla vain yhdellä elossa olevalla henkilöllä. Samoin ylisosiaalineuvoksen arvonimi voisi olla vain yhdellä elossa olevalla henkilöllä. Pitäjäneuvoksien määrää kunnissa koskevasta rajoituksesta sen sijaan ehdotetaan luovuttavaksi. Kuntarakennelain (1698/2009) mukaiset kuntien yhdistymiset voivat käytännössä aiheuttaa tilanteita, joissa kuntajaon muuttumisen myötä arvonimiasetuksessa säädetty arvonimien määrää koskeva rajoitus voi jäädä toteutumatta, kun toisaalta ei ole perusteltua eikä mahdollistakaan ryhtyä kuntaliitoksen vuoksi perumaan pitäjäneuvoksen arvonimeä sen tietyltä haltijalta.

4 § Esitys arvonimen myöntämisestä

Pykälän 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi selvennyksenä se, että arvonimen myöntämistä koskevan hakemuksen tulee olla riittävän kattava, eli hakijan tulee arvonimiesityksen sisältävässä hakemuksessaan selvittää kaikki tiedossaan olevat arvonimen myöntämisen edellytyksenä olevat seikat.

Valtioneuvoston kanslia antaa tarkemmat ohjeet arvonimiesitystä koskevan hakemuksen tekemisestä.

5 § Arvonimisasioiden käsittely

Ehdotetun 5 §:n 1 momentin mukaan valtioneuvoston kanslia voi pyytää arvonimiesityksistä lausunnon poliisilta, Verohallinnolta, Oikeusrekisterikeskukselta sekä muilta tarpeelliseksi katsomiltaan tahoilta. Sisällöllisesti säännökseen ei esitetä merkittäviä muutoksia verrattuna voimassa olevaan sääntelyyn.

Ehdotetut muutokset liittyvät vanhentuneen säännöksen ajantasaistamiseen. Voimassa olevan asetuksen mukaan lausuntoa voidaan pyytää asianomaiselta lääninhallitukselta. Lääninhallitusten lakkauttamisen jälkeen lausuntoa on pyydetty asianomaiselta aluehallintovirastolta,

jolle arvonimiasiaa koskevan lausunnon antamistehtävä siirtyi lääninhallituksilta. Aluehallintovirastoja ei kuitenkaan erikseen mainittaisi säännöksessä, jotta mahdolliset tehtäväsiirrot eivät edellyttäisi asetuksen muuttamista. Asetuksen 5 §:n 1 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi Oikeusrekisterikeskus tahoksi, jolta valtioneuvoston kanslia voi pyytää lausuntoa. Samalla poistettaisiin 3 §:ään sisältyvä säännös rikosrekisterilain 4 a §:n 2 kohdassa tarkoitettujen tietojen pyytämisestä. Asetuksen 5 §:ään ehdotettava viittaus Oikeusrekisterikeskukseen korvaisi asiallisesti 3 §:n säännöksen ja pitäisi edelleen sisällään näiden rikosrekisterilain em. säännöksessä tarkoitettujen tietojen pyytämisen. Rikosrekisterilain 4 a §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan viranomaisella on oikeus saada tieto rikosrekisteristä, kun kyse on viranomaisen hyväksynnästä, jonka edellytyksenä on henkilön luotettavuus. Lain esitöiden (HE 8/1999 vp, s.7) mukaan henkilön luotettavuudella voi joskus olla viranomaisharkinnassa keskeinen merkitys, vaikka siitä ei ole nimenomaista säännöstä ja lähinnä kysymys voi olla arvonimen myöntämisestä, jota voidaan pitää säännöksessä tarkoitettuna viranomaisen hyväksyntänä.

Nykyisessä 5 §:n 2 momentissa säädetään, että arvonimiasioiden käsittelyä varten valtioneuvoston kansliassa on arvonimilautakunta, joka tekee ratkaisuehdotuksen arvonimiasiassa tasavallan presidentille. Säännös ehdotetaan lainsäädäntöteknisistä syistä siirrettäväksi asetuksen 6 §:ään, jossa muutoinkin säädetään arvonimilautakunnan tehtävistä.

Nykyisen 5 §:n 2 momentin tilalle ehdotetaan lisättäväksi selventävä säännös siitä, että siltä, jolle arvonimeä ehdotetaan, on pyydettävä suostumus häntä koskevien salassa pidettävien tietojen pyytämiseen 1 momentissa tarkoitetuilta viranomaisilta. Käytännössä näin toimitaan jo nyt, eli arvonimen esittäjän tulee toimittaa suostumus siltä, jolle arvonimeä ehdotetaan. Selvyyden vuoksi suostumuksen pyytämisestä on tarkoituksenmukaista säätää myös asetustasolla.

6 § Arvonimilautakunta

Pykälän ensimmäiseen momenttiin ehdotetaan siirrettäväksi nykyisin 5 §:n 2 momentissa oleva viittaus siihen, että arvonimiasioiden valmistelua varten on arvonimilautakunta, joka toimii valtioneuvoston kanslian yhteydessä. Arvonimilautakunnan puheenjohtajana toimii edelleen pääministeri. Lautakunnan jäsenien määrää ehdotetaan lisättäväksi niin, että lautakuntaan kuuluu puheenjohtajan lisäksi enintään yhdeksän jäsentä, jotka nimitetään kuudeksi vuodeksi kerrallaan. Arvonimilautakunta valitsee keskuudestaan varapuheenjohtajan. Valtioneuvoston kanslia nimeää lautakunnan sihteerit ja mahdolliset pysyvät asiantuntijat.

Tarkennuksilla jonkin verran joustavoitetaan kokoonpanoon liittyviä vaatimuksia ja toisaalta mahdollistettaisiin lautakunnan laajentaminen nykyisestä kahdeksasta (puheenjohtaja ja seitsemän jäsentä) kymmeneen jäseneen (puheenjohtaja ja yhdeksän jäsentä), ja näin ollen voitaisiin laajentaa lautakunnassa edustettuna olevaa asiantuntemusta. Säännöksellä mahdollistettaisiin kokoonpanon määrän lisääminen, mutta tämä ei olisi myöskään ehdotonta.

Jäsenten nimittämisessä jatkettaisiin erovuoromenettelyä, jossa lautakunnan jäsenten toimikausi ei kaikilla pääty samanaikaisesti, vaan kuuden vuoden toimikaudet on porrastettu päättymään kolmen vuoden välein. Jäsenten peräkkäisiä kausia ei ole rajoitettu, mutta nimittämisvaiheessa luonnollisesti tulee harkittavaksi kokoonpanoon kuuluvien henkilöiden vaihtaminen erityisesti heidän edustamiensa asiantuntemuspainotusten sitä edellyttäessä.

Ehdotuksen mukaan valtioneuvoston kanslia nimeää lautakunnan sihteerit, kuten tähänkin asti, ja mahdolliset pysyvät asiantuntijat. Sihteereitä voi olla yksi tai useampi ja he toimivat

arvonimiasioiden valmistelijoina ja esittelijöinä. Pysyväksi asiantuntijaksi voidaan nimetä lautakunnan toiminnan tukemiseksi arvonimiasioihin tai arvonimivalmisteluun perehtynyt henkilö, joka voi osallistua lautakunnan kokouksiin.

Säännöksen uusi 2 momentti sisältäisi asiallisesti nykyisen 3 momentin säännökset jäsenen erosta ja siihen rinnastuvasta tilanteesta.

Säännöksen 3 momentissa säilytettäisiin nykyinen 2 momentin edellytys lautakunnan jäsenten erityisen hyvästä asiantuntemuksesta. Siitä ehdotetaan poistettavaksi nykyisen 2 momentin säännös siitä, että arvonimilautakunnan jäseneksi ei voida nimittää henkilöä, joka toimikauden alkaessa on täyttänyt 66 vuotta.

Asetuksen 6 §:ään lisättäisiin uudeksi 4 momentiksi säännös arvonimilautakunnan tehtävästä. Sen mukaan arvonimilautakunta arvioi arvonimiesitykset ja puoltaa esityksiä tasavallan presidentin hyväksyttäviksi, mikäli arvonimen myöntämisen yleisten edellytysten arvioidaan täyttyvän. Arvonimilautakunnan arviointi on kokonaisvaltaista ja siinä otetaan huomioon kaikki 3 §:ssä säädetyt arvonimen myöntämisen edellytyksenä olevat seikat. Arvonimilautakunta voi näin ollen olla puoltamatta arvonimiesitystä tai esittää toisen kuin haetun arvonimen myöntämistä.

Samalla kumottaisiin nykyinen 5 §:n 2 momentin säännös ratkaisuehdotuksesta tasavallan presidentille. Uusi säännös ilmaisisi selvemmin ja täsmällisemmin lautakunnan roolin menettelyssä. Vakiintuneesti on katsottu, että yksittäisen arvonimen myöntäminen on aina tasavallan presidentin harkinnassa.

9 § Presidentin poikkeamisoikeus

Presidentin poikkeamisoikeutta koskevaan 9 §:ään tehtäisiin tekninen muutos sen johdosta, että pykäläviittaukset tulee korjata nyt asetukseen tehtävien muutosten vuoksi. Samalla säännöstä ehdotetaan kuitenkin korjattavaksi myös muodoltaan ymmärrettävämmäksi, vaikka asiallisesti sääntelyn sisältöön ei tehdä muutoksia. Tasavallan presidentti on voinut arvonimiasioissa poiketa sekä menettelystä että arvonimilautakunnan puoltamista arvonimen saajista. Tämä ehdotetaan todettavaksi säännöksessä selkeästi. Presidentti ei voi päätöstä tehdessään kuitenkaan poiketa veron suorittamista koskevasta sitoumuksesta, josta säädetään 4 §:n 2 momentin 2 kohdassa. Tämä poikkeus ehdotetaan edelleen jäämään voimaan.

3 Vaikutukset

Muutoksella ei ole valtiontaloudellisia tai muita taloudellisia vaikutuksia.

Ehdotetulla muutoksella selkeytetään nykyistä sääntelyä poistamalla asetuksesta muun muassa viittaukset vanhentuneeseen lainsäädäntöön sekä lisäämällä asetukseen säännökset käytännössä vakiintuneista arvonimen myöntämisen edellytyksistä.

4 Asian valmistelu

Asetusehdotus on valmisteltu virkatyönä valtioneuvoston kansliassa. Asetusehdotuksesta on pyydetty lausunnot Tasavallan presidentin kanslialta, Oikeuskanslerinvirastolta, oikeusministeriöltä, opetus- ja kulttuuriministeriöltä sekä ritarikuntien kanslialta. Lausuntojen johdosta esitystä on tarkennettu ja täsmennetty erityisesti sanamuotojen osalta.

Asetusehdotus on tarkastettu oikeusministeriön laintarkastusyksikössä.

5 Voimaantulo

Asetus ehdotetaan tulemaan voimaan 1 päivänä heinäkuuta 2020.